Sattarova I.M.

ADPI, Boshlang'ich ta'lim kafedrasi dotsenti

Nurmatova D.R

ADPI, Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI O'QITISH SAMARADORLIGINI ANIQLASHDA DIAGNOSTIK TOPSHIRIQLAR TIZIMI

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili ta'limining samaradorligini aniqlashda diagnostik topshiriqlar tizimidan foydalanish masalalari yoritiladi, o'quvchilarning o'qish, yozish, nutqni rivojlantirish hamda grammatik bilimlarini aniqlash va baholashda diagnostik topshiriqlarning ahamiyati tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar

pedagogik diagnostika; ta'lim samaradorligi; boshlang'ich ta'lim; ona tili metodikasi; monitoring; kompetensiyaviy yondashuv.

Аннотация

В данной статье рассматривается использование системы диагностических заданий для определения эффективности обучения родному языку в начальных классах, а также анализируется важность диагностических заданий для определения и оценки уровня развития навыков чтения, письма, речи и грамматики у учащихся.

Ключевые слова

педагогическая диагностика; эффективность обучения; начальное образование; методика родного языка; мониторинг; компетентностный подход

Abstract

This article discusses the use of a system of diagnostic tasks in determining the effectiveness of native language education in primary grades, and analyzes the importance of diagnostic tasks in determining and assessing students' reading, writing, speech development, and grammatical knowledge.

Keywords

pedagogical diagnostics; teaching effectiveness; primary education; mother tongue methodology; monitoring; competency-based approach

Bugungi kunda yoshlarni zamon talablari asosida intelektual salohiyatini rivojlantirish ularni shaxsiy rivojlanishiga ahamiyat berish dunyo miqyosida keng ko'rib chiqiladigan masalaga aylanmoqda.

"…Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bolib dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz…"[1]

Boshlang'ich ta'lim o'quvchining intellektual, nutqiy, mantiqiy va kommunikativ rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Aynan shu bosqichda ona tili fanining o'rni o'quvchilarning savodxonlik, grammatik tafakkur, leksik boylik va nutqiy kompetensiyasini shakllantirishda namoyon bo'ladi. Ona tilini o'rganish jarayoni faqat lug'at va grammatik qoidalarni yodlashdan iborat emas; u o'quvchining matnni tushunish, mazmuniy va sintaktik bog'lanishlarni aniqlash, tafakkurini tizimli rivojlantirish, fikrlarini izchil ifodalash va muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Shu bois, ta'lim samaradorligini oshirish faqat o'quv jarayonining yakuniy bahosi bilan cheklanmasligi, balki bilim va ko'nikmalarni doimiy, tizimli va bosqichma-bosqich diagnostika qilish bilan bog'liq.

Shu o'rinda Prezidentimiz Sh.Miromonovichning: "…Yoshlarimiz haqli ravishda Vatanimizning kelajagi uchun javobgarlikni zimmasiga olishga qodir bo'lgan, bugungi va ertangi kunimizning hal etuvchi kuchiga aylanib borayotgani barchamizga g'urur va iftixor bag'ishlaydi. Bu sohada olib borayotgan keng miqyosli ishlarimizni, xususan, ta'lim-tarbiya bo'yicha qabul qilingan umummilliy dasturlarimizni mantiqiy yakuniga yetkazishimiz zarur…[2]"- degan fikrlari naqadar o'rinli ekanligini ko'ramiz.

Ko'plab hollarda baholash faqat yakuniy nazorat vositalari bilan amalga oshiriladi, bu esa o'quvchilarning individual rivojlanishini tahlil qilish, ularning zaif tomonlarini aniqlash va vaqtida pedagogik korreksiya choralari qo'llash imkoniyatini cheklaydi. Boshlang'ich sinflarda pedagogik diagnostika asosida ishlab chiqilgan tizimli topshiriqlarni qo'llash dolzarb hisoblanadi. Tadqiqotning maqsadi — boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish samaradorligini aniqlashga xizmat qiluvchi diagnostik topshiriqlar tizimini ishlab chiqish va uning amaliy samaradorligini empirik tajriba orqali isbotlashdir.

Darslarda bosqichma-bosqich, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan diagnostik topshiriqlar tizimi qo'llanilsa, o'quvchilarning savodxonlik, nutqiy va mantiqiy tafakkur darajasi sezilarli oshadi. Pedagogik nazariyalar asosida o'quv jarayonini samarali tashkil etish uchun o'quvchining individual xususiyatlari, ilgari olingan bilim va ko'nikmalari, qobiliyat va qiziqishlari hisobga olinadi. Diagnostik topshiriqlar tizimi o'quvchining nutqiy faoliyati, grammatika va leksik

[1] Mirziyoyev.Sh.M. "Erkin va farovon, demokratik o'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz" O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutq.T."O'zbekiston" NMIU. 2016 y.14-bet

[2] Mirziyoyev.Sh.M. "Erkin va farovon, demokratik o'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz" O'zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag'ishlangan Oliy majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutq.T."O'zbekiston" NMIU. 2016 y.13-bet

qobiliyatlari, mantiqiy tafakkuri va matn bilan ishlash ko‘nikmalarini bosqichma-bosqich aniqlashga yo‘naltiriladi. Har bir bosqich o‘ziga xos baholash mezonlariga ega bo‘lib, reproduktiv, analitik va ijodiy darajalarni qamrab oladi.

Reproduktiv darajada o‘quvchi grammatik va leksik me’yorlarni qo‘llashni, analitik darajada matnni tushunish, tahlil qilish va semantik bog‘lanishlarni aniqlashni, ijodiy darajada esa o‘z mustaqil matnini yaratish, nutqiy vazifalarni bajarish va kommunikativ vaziyatlarda fikr bayon qilishni amalga oshiradi.

Shu bilan birga, diagnostik topshiriqlar tizimi o‘quvchilarning yodlash, tushunish va qo‘llash qobiliyatlarini bir-biriga bog‘lab rivojlantirishga xizmat qiladi. Misol uchun, birinchi bosqichda grammatika va so‘z boyligini mustahkamlash orqali o‘quvchi matnni to‘liq anglashga tayyorlanadi; ikkinchi bosqichda matnni tahlil qilish va mantiqiy izchillikni aniqlash qobiliyatlari shakllanadi; uchinchi bosqichda esa o‘quvchi o‘z fikrini yaratish va ifodalash orqali ijodiy kompetensiyani rivojlantiradi.

Tizimli yondashuv o‘quvchining bilimlarini bosqichma-bosqich mustahkamlaydi va individual rivojlanish yo‘lini aniq ko‘rsatadi. Diagnostik tizimning yana bir afzalligi shundaki, u o‘quvchining xatolarini aniqlash, ularni tahlil qilish va pedagogik qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Bu jarayon o‘quvchilarning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga, o‘qituvchiga darsni moslashtirish va individual yondashuvni qo‘llashga yordam beradi. Shu bilan birga, tizimli topshiriqlar tizimi o‘quv jarayonining samaradorligini oshiradi, savodxonlikni, mantiqiy tafakkur va nutqiy qobiliyatlarni barqaror rivojlantiradi, ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Shu sababli boshlang‘ich sinflarda pedagogik diagnostika asosida ishlab chiqilgan tizimli topshiriqlarni qo‘llash dolzarb hisoblanadi. Tadqiqotning maqsadi boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish samaradorligini aniqlashga xizmat qiluvchi diagnostik topshiriqlar tizimini ishlab chiqish va uning amaliy samaradorligini tajriba asosida isbotlashdir.

Darslarda bosqichma-bosqich, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan diagnostik topshiriqlar tizimi qo‘llanilsa, o‘quvchilarning savodxonlik, nutqiy va mantiqiy tafakkur darajasi sezilarli oshadi. Ta’lim sohasida davlat siyosati mantig‘ida sifatli ta’limni ta’minlash eng muhim ustuvor yo‘nalishlardan biri bo‘lib, sifatli umumta’lim o‘quvchilari xalqning kelajagi va iqtisodiy taraqqiyotining negizidir.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti o‘z murojaatlarida sifatli ta’limni mamlakat rivojlanishining ustuvor vazifasi deb atagan, ta’lim sifatini oshirish hamda maktab ta’limini isloh qilishni mustahkam qo‘llab-quvvatlash zarurligini ta’kidlagan. ***“…Ta’lim sifatini oshirish – Yangi O‘zbekiston taraqqiyotining yakkayu yagona to‘g‘ri yo‘lidir...”***[3]

Xususan, Prezident ta’lim tizimini yangilashda maktab ta’limini isloh qilish bo‘yicha katta dastur qabul qilinganini qayd etib, maktablarimizda ona tili va adabiyotni chuqur o‘rgatishga alohida e’tibor qaratilayotganini va bu yo‘nalish mamlakatning umumiy ta’lim strategiyasida asosiy o‘rin tutishini ta’kidlagan. Shu bilan birga, sifatli ta’limni ta’minlash orqali yosh avlodning nafaqat

[3] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2023 yil 22 dekabr

amaliy bilimga ega bo‘lishi, balki mintaqaviy hamda global munosabatlarda samarali ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish maqsad qilingan.

Tadqiqot metodologiyasi kvazi-eksperimental dizayn asosida tashkil etildi. Tadqiqot jarayonida boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish samaradorligini aniqlashga qaratilgan diagnostik topshiriqlar tizimi ishlab chiqildi va uning amaliy samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tekshirildi. Tadqiqot obyekti sifatida 2–3-sinf o‘quvchilarining ona tili fanini o‘zlashtirish jarayoni, predmeti sifatida esa ta’lim samaradorligini aniqlashga xizmat qiluvchi diagnostik topshiriqlar tizimi belgilandi.

Tizimli diagnostik topshiriqlar jarayonida o‘quvchilarning nutqiy va mantiqiy rivojlanishiga alohida e’tibor qaratiladi, bu esa ona tili fanining asosiy maqsadi — savodxonlik va kommunikativ kompetensiyani shakllantirishni to‘liq amalga oshirish imkonini beradi. Amaliy jihatdan tizim o‘qituvchiga o‘quv jarayonini boshqarish, individual rivojlanish rejalarini ishlab chiqish va o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini aniq baholash imkoniyatini beradi.

Tizim uch bosqichdan iborat: boshlang‘ich diagnostika (tayyorgarlik darajasi), jarayonli monitoring (mavzular kesimida tahlil) va yakuniy diagnostika (o‘zlashtirish darajasi). Topshiriqlar reproduktiv, qisman ijodiy va ijodiy-diagnostik darajalarga ajratiladi. Tajriba guruhi uchun ona tili darslarida bosqichma-bosqich, kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan diagnostik topshiriqlar tizimi joriy etildi, nazorat guruhida esa an’anaviy o‘qitish va baholash usullari qo‘llanildi. Diagnostik topshiriqlar tizimi uch darajadan iborat bo‘lib, reproduktiv, analitik va ijodiy bosqichlarni qamrab oldi. Reproduktiv bosqichda grammatik me’yorlarni qo‘llash, imlo savodxonligi va so‘z turkumlarini aniqlashga oid topshiriqlar berildi; analitik bosqichda matnni tushunish, mazmuniy va sintaktik bog‘lanishlarni tahlil qilish, mantiqiy izchillikni aniqlashga yo‘naltirilgan vazifalar qo‘llanildi; ijodiy bosqichda esa o‘quvchilarning mustaqil matn tuzish, fikrni argumentlash va nutqiy vaziyatlarga mos bayon qilish ko‘nikmalari baholandi.

Baholash mezonlari sifatida grammatik aniqlik, leksik boylik, mantiqiy izchillik, nutq ravonligi va ijodiylik ko‘rsatkichlari belgilandi. Har bir mezon 0 dan 10 ballgacha baholanib, umumiy maksimal ball 90 ni tashkil etdi

Xulosa qiladigan bo’lsak, tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish samaradorligini aniqlashda diagnostik topshiriqlar tizimi yuqori natijadorlikka ega. Bosqichma-bosqich monitoring va tahlil o‘quvchilarning savodxonlik darajasini barqaror oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 2023 yil 22 dekabr
2. Mirziyoyev.Sh.M. “Erkin va farovon, demokratik o’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” O’zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag’ishlangan Oliy majlis palatalarining qo’shma majlisidagi nutq.T.”O’zbekiston” NMIU. 2016 y.14-bet
3. Mirziyoyev.Sh.M. “Erkin va farovon, demokratik o’zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” O’zbekiston Respublikasi Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimiga bag’ishlangan Oliy majlis palatalarining qo’shma majlisidagi nutq.T.”O’zbekiston” NMIU. 2016 y.13-bet
4. Karimov, I. (2021). Boshlang‘ich ta’limda ona tili metodikasi. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Ta’lim vazirligi.

5. Ahmedova, S. (2019). Pedagogik diagnostika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: Pedagogika nashriyoti.
6. Murodov, T. & Rustamova, D. (2020). Ona tili fanini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuv. Samarqand: Ilmiy nashrlar.
7. Sattarova, I. M., & Abdulmadjidova, M. (2021). Ta’lim Jarayoni Samaradorligini Oshirishda O‘yinli Texnologiyalardan Foydalanish Pedagogik Zaruriyat Sifatida. Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 1(6), 5-9.